

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Pedagógiai és Pszichológiai Kar
Neveléstudományi Doktori iskola

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEK

Tomory Ibolya

**AZ AFRIKAI OKTATÁSI RENDSZEREK SAJÁTOSSÁGAI
PEDAGÓGIAI- ANTROPOLÓGIAI TÜKÖRBEN**
A kulturális antropológia alkalmazása és Kelet-Afrikai terepmunkák tapasztalatai

Témavezető: Dr. Falus Iván doc.

Budapest, 2010

1. Kiindulópontok, témaválasztás, célok

Gyakran teszik fel ismerőseim és adatközlőim, sőt szakmabeliek is a kérdést, miért foglalkozom én éppen Afrikával, mért jó nekem annyira távoli helyek, emberek problémáival törődni, mikor itthon is van éppen elég érdekesség meg probléma is. A kérdés jogos, és amennyiben létezik racionális válasz, azt kell mondanom, hogy azért, mert éppen itthon tapasztaltam a távoli országokból érkezett emberekkel szembeni gyakori, és sokszor még a velük valamilyen kapcsolatban levőkkel szemben is megnyilvánuló ellenérzést, rosszabb esetben előítéletes megjegyzéseket. Ez a nyilvánvaló tájékozatlanságból fakad. Tehát egyetértek, igen, itthon is vannak problémák.

Véleményem szerint azonban a zökkenőmentes találkozást elősegíteni és saját korlátainkon kicsit lazítani a másik világába való betekintéssel és a megismerő-elfogadó attitűd formálásával lehet. Ilyen alkalmat teremteni érték, és disszertációim legalábbis ezzel az értékkel bír.

Dolgozatom témáját közvetlenül azzal a céllal kezdtem el kutatni, hogy kísérletet tegyek a kulturális antropológia gyakorlati alkalmazására egy másik szakterületen, a neveléstudományi kutatásban. Ezzel szerettem volna rámutatni, milyen szerepet tölthet be egy alapvetően kvalitatív irányultságú tudományág a kvantitatív kutatások kísérőjeként.

A megvalósítás egy másik cél, a hazánkban jóformán csak egzotikumként ismert földrész, Afrika oktatásának megismerésén keresztül történt.

Afrika kutatóként természetesen tagadhatatlan szándékom volt (és most is az) a fekete-afrikai országok világába, kultúráiba, hagyományaiba való betekintés, amit elejétől kezdve a nevelési- oktatási szegmensre fókuszálva igyekeztem feltérképezni, és, amennyire a lehetőségeim megengedték itthon bemutatni, megosztani másokkal.

Dolgozatom célja volt az is, hogy feltárjam a kulturális antropológia mibenlétét, értékeit és milyen szerepet tölthetnek be a terepen szerzett személyes tapasztalatok.

2. Metodológia: tézis és hipotézis

A kulturális antropológia diszkurzív és narratív tudomány egyszerre, ennél fogva egy ilyen témánál a hipotézisek felállítása komoly gondot okozhat a vizsgált közösség előfeltételektől, saját kulturális korlátoktól mentes vizsgálatánál. Ráadásul a résztvevő megközelítéssel végzett tapasztalatoknak már a pusztá lejegyzését is zavarhatja, a későbbi interpretációról már nem is beszélve.

Ezért hipotézisek nélkül indultam magam is a terepre sok antropológus kollégámhoz hasonlóan, ellentmondva a neveléstudományban kötelező elvárásnak, vállalva a valószínűsíthető kritikákat, melyek ezt a hiányt kifogásolják.

Dolgozatom másik „hiányossága” a neveléstudományban gyakori, statisztikai felmérésre építő tudományos kutatás mellőzése. Nem készült számszerűsíthető válaszokat tartalmazó, eldöntendő kérdéseket tartalmazó adatlapom vagy más kvantitatív dokumentum, mert ez a kutatás fő módszerének és az alapvetően leíró metodológiának ellentmondana.

Csupán egyetlen kérdőívem van, aminek stílusa, kérdezősi módja azonban inkább illeszkedik a kvalitatív metodológiai alaphanghoz, mint a széles körben alkalmazott „igazi” kérdőívek elvárásaihoz. A narratív, értelmező megközelítést segíti elő, és az adatközlő önmagát megerősítő közléseit igyekszik megerősíteni, hogy a válaszokból generálható információk realitása biztosabb legyen.

Az antropológia differenciál specifikumaként is számon tartott résztvevő megfigyelés módszerét követve alkalmam volt több esetben, éveken át vissza-visszatérve kelet-afrikai közösségeket belülről megismerni.

Az antropológia feladata, hogy a belülről látás, megismerés segítségével, azaz a vizsgált közösséggel együtt élve, napjaik részévé válva ismerje meg, és előítélet mentesen tárja mások elé azok életkörülményeit, gondolkodásmódját, világhoz való viszonyulását. Az antropológiai metodológia ezzel a megértő-megélő szemléletmóddal való összefonódása vitte leginkább dolgozatomat előre, ahogyan a téma kutatását is legjobban szolgálta.

3. A téma kifejtése

A kulturális antropológiában a megfigyelés fontos tulajdonsága, hogy minél részletesebb, minél több mozaikot gyűjtson össze a megfigyelő adott témáról, amelyekből egy egész kép tevődik végül össze.

Disszertációm egy ilyen mozaikképnek fogható fel, amelynek vannak fő vonalai, de az apró kis elemek, sarkok, pontok éppúgy hozzátartoznak az egészhez, mint a mások számára érdekesebb mondanivalók. Valóban, a mozaikrakó türelmére volt szükség az egyes mozaikok megtalálásához, a megfelelő helyre illesztéséhez, hogy egy kis kavicsból (jelenségtől, történettől, személytől, problémától, történelmi eseménytől) eljussak a kép kiteljesítéséig. Előfordult, hogy egy mozaik több helyre is beilleszthetőnek bizonyult. Az összeillesztéséhez használt „ragasztószer” az antropológiai felhang mellett a felosztás logikája volt.

A mozaikkép nagyobb egységeit követve rajzolódik ki a dolgozat tartalma és az adott egységhez kapcsolható következtetések, valamint a terepei tapasztalatokból hozott példák „etnográfiai mozaikjai”:

- A kutatás metodológiája
- A történelmi, oktatástörténeti háttér
- A törzsi nevelés jellemzői és mai továbbélési formái
- A közoktatás szintjei és problémái
- A pedagógusképzés rendszere
- A felnőttoktatás tendenciái

A dolgozatba foglaltak egyik leghangsúlyozottabb pontja az afrikai kultúrák változatossága. Nem léteznek tehát mindenhol, minden közösségre egyformán érvényes egységesen jellemző tulajdonságok, élethelyzetek (lásd az életmódok és beavatási rítusok különbségei).

Ami hasonló, az jórészt a történelmi múltból, a gazdasági helyzetből és adott esetben az életmód, életkörülmények hasonlóságából következik.

4. Az eredmények összegzése, a levonható következtetések

Annak ellenére, hogy témám kutatását hazánktól távol, Kelet-Afrikában végeztem, véleményem szerint ennek a példának az átfogó ismertetésével és értelmezésével rá lehet mutatni a magyar oktatás egyes marginális problémáira is, amelyek antropológiai értelmezésben talán hatékonyabb megoldást nyerhetnek.

Úgy vélem, szükséges a más kultúrák nevelésének-oktatásának etnográfiai vizsgálata, mert ezek közelebb visznek a sajátunk új szempontú értelmezéséhez.

Ennek értelmében mondható, hogy a disszertáció tartalmi elemei távolabbra mutató célokat és kérdéseket generálnak a számunkra is tanulságos esetek, egyes kulturális és oktatási aspektusok és jelentőségük bemutatásával, amire a mi iskoláink világában nem fektetnek hasonló hangsúlyt. Ennek egyik fő csapása a rítusok, beavatások világa, az oktatásba való beágyazódása, másik azoknak az eseteknek a megismerése, amelyek ezen kultúraelemek jelenlétét, oktatásba való beemelését ismertetik.

A kérdéskört nem kívántam részletesen tárgyalni, lezárni sem, szándékom inkább a problémafelvetés és elgondolkodtatás arról, hogy miközben egy szegénységgel küzdő földrész napi küzdelmet folytat, mégis valami olyat tud nyújtani az oktatásban, ami széles rétegeknek jelent élményt az iskola mindennapi életében.

A levonható következtetés az, hogy az iskolai jó közérzet nem csupán anyagi feltételek függvénye, másfelől egy önmagunknak szóló kérdés implicit feltevése: miként lehetne a mi oktatási rendszerünkbe valami hasonlót integrálni, és iskoláinkban nagyobb megértéssel fordulni az ifjúság élmény, akár misztikum utáni vágyát megfelelő módon kezelni.

Ezek a kérdések azonban a disszertációnak jóval inkább következtetései, további kutatásra, megoldásra váró kihívásai, mint lezártnak tekintendő eredményei. Természetesen más perspektívákban, de továbbgondolásra érdemesek.

Mindez, azt hiszem, igen fontos lehet a pedagógiában, hiszen a különböző jelenségek háttérben fellelhető dinamikák ismerete vihet közelebb a megértés és elfogadás felé, ami a távolabbtól a közelebbi felé haladás elve szerint visszafordít önmagunk és saját társadalmunk, iskoláink problémáinak felismerése felé.

Távolinak tűnik az összefüggés, de ez segíthet elejét venni a tanárközpontúságnak, egyes tanulók perifériára szorulásának, és segít a megértő-elfogadó pedagógiai attitűd fejlesztésében.

Sőt, úgy gondolom, hogy a hazai problémákat nézve bizonyos tartalmak, csak akkor válnak láthatóvá, ha kísérletet teszünk a belső, kultúrákból kiinduló helyzetelemzésre, ahogyan az igazán sikeres oktatási programok a kultúra-és helyismeret talaján gyökereznek.

Az antropológiai résztvevő megfigyelés lényege éppen ez: hogy képesek vagyunk megértéssel megragadni mások világgépének lényegét, és ezzel hozzájárulunk saját világgépünk tágitásához. Ennek jegyében építettem fel disszertációm tudásom és mások megismerésékor az ő tudásukból kapott mozaikokból, és ennek jegyében ajánlom a magyar neveléstudomány, kiemelten a pedagógusképzés figyelmébe.